

NUTQ NUQSONIGA EGA BOLALAR IJTIMOILASHUVI

*Andijon Davlat Pedagogika Instituti Maktabgacha
ta'lim va maxsus pedagogika fakulteti 2-bosqich 201-
gurux talabasi
Nizomova Zulxumor Ne'matovna*

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15233950>

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutq nuqsonlariga ega bolalarning ijtimoiylashuvi va bu jarayonga ta'sir qiluvchi omillar tahlil qilinadi. Nutq nuqsonlari bolalarning rivojlanishida turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin, ularning ayrimlari tug'ruq va homiladorlik davridagi sog'liq muammolari bilan bog'liq. Nutq nuqsonlari bolaning ijtimoiylashuvi, muloqot va o'zini ifoda etish qobiliyatiga salbiy ta'sir qiladi. Nutq terapiyasi, logopedik mashg'ulotlar, o'yin orqali o'qitish va pedagogik qo'llab-quvvatlash bolalarning nutq va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim vositalardir. Maqola, shuningdek, nutq muammolari bo'lgan bolalar uchun maxsus pedagogik yondoshuvlar va ijtimoiylashuv jarayonini yaxshilash uchun zarur bo'lgan ijtimoiy muhitni yaratish haqida ham to'xtalib o'tadi. Nutq nuqsonlarini bartaraf etishda pedagogik yondoshuvlar va davolash usullarining ahamiyati ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Nutq nuqsoni, ijtimoiylashuv, nutq terapiyasi, logopedik mashg'ulotlar, pedagogik yondoshuvlar, bolalar rivojlanishi, ijtimoiy ko'nikmalar, o'yin orqali o'qitish, nutq rivojlanishi, sog'liq muammolari, dislaliya, afaziya.

Mustaqillikka erishganimizdan so'ng, yurtimizda bolajonlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga alohida e'tibor qaratildi. Bu jarayonda til o'qitishning o'rni nihoyatda muhim bo'lib, aynan ona tilini o'rganish va o'qitish orqali biz yoshlarni milliy qadriyatlarimiz asosida tarbiyalaymiz. Til – inson muloqotining asosiy vositasi bo'lib, u fikr almashish, bilim va ko'nikmalarni egallash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bolalar nutqining rivojlanishi esa ularning ijtimoiylashuvi, bilim olish jarayoni va kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun zaruriy shartdir. Bolalar o'sib ulg'aygani sari ularning nutqi ham rivojlanib boradi. Nutqning o'sib borishi va shakllanishi bir yarim yoshdan boshlanadi va besh yoshga kelib uning rivojlanishi intensiv kechadi. Bu davrda bolalar o'z fikrlarini ifoda eta olishni, atrofdagi odamlar bilan muloqot qilishni o'rganadilar. Ammo ba'zan nutq rivojlanishida ba'zi kamchiliklar kuzatiladi, bu esa ularning ijtimoiylashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Nutq kamchiliklari bolalarda turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Ularning bir qismi genetika, bosh miya shikastlanishlari yoki sog'liq muammolari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ayniqsa, tug'ruq vaqtidagi shikastlanishlar yoki rivojlanishning ilk bosqichlaridagi kasalliklar bolalar nutqining rivojlanishini kechiktirishi yoki buzilishi mumkin.

Nutq nuqsonlarining sabablari: Nutq nuqsonlari bir qancha omillar tufayli yuzaga kelishi mumkin. Quyidagi asosiy sabablarga e'tibor qaratish lozim:

1. Embrion rivojlanishidagi patologiyalar: Ayrim patologiyalar va irsiy kasalliklar bolalar nutqining to'liq rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

2. Homiladorlikdagi sog'liq muammolari: Homiladorlik davridagi toksikoz, virusli kasalliklar yoki endokrin kasalliklar bolaning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

3. Tug'ruqdagi shikastlanishlar: Tug'ruq jarayonidagi asfiksiya yoki bosh miya jarohatlari nutq rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Bosh miya kasalliklari: Bola rivojlanishining birinchi yilidagi bosh miya kasalliklari (masalan, meningit yoki ensofalit) nutq nuqsonlariga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy sharoitlar: Ota-onalar tomonidan yetarli e'tiborning berilmasligi yoki ijtimoiy muhitning salbiy ta'siri nutq nuqsonlarini keltirib chiqarishi mumkin.

Bu sabablar nutqiy nuqsonlarning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar sifatida ko'riladi. Bolalar nutqining rivojlanmasligi yoki to'liq shakllanmasligi, ularning ijtimoiy hayotga kirishishda muammolarni keltirib chiqaradi. Bu holatlar, albatta, pedagogik yondoshuvlar va tuzatish ishlari orqali bartaraf etilishi mumkin.

Nutq nuqsonlarini tuzatish yechimlari: Nutq nuqsonlarini bartaraf etishda logopedik yordam, psixologik va pedagogik yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Nutq terapiyasi orqali bolalarning nutqiy rivojlanishini yaxshilash va tuzatish mumkin. Quyidagi yondoshuvlar yordam beradi:

1. Logopedik mashg'ulotlar: Nutq terapevtlarining boshchiligida o'tkaziladigan maxsus mashg'ulotlar bolalarning nutqini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu mashg'ulotlar orqali bolalar to'g'ri talaffuz, grammatika va so'z boyligini oshiradilar.

2. O'yin orqali o'qitish: Nutq rivojlanishida o'yinlar katta ahamiyatga ega. O'yinlar orqali bolalar o'z istaklarini, fikrlarini ifoda etishni o'rganadilar va shu bilan birga, boshqa bolalar bilan ijtimoiy aloqalarni rivojlantiradilar. Mayda qo'l motorikasi, ya'ni qo'l va barmoqni ishlatish orqali bolalarning nutq organlari faoliyatini yaxshilash mumkin.

3. Pedagogik qo'llab-quvvatlash: O'qituvchilar va tarbiyachilar, bolalarga nutq rivojlanishida yordam berish uchun, individual yondashuvlarni qo'llashlari kerak. Nutq nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maxsus mashg'ulotlar tashkil etish, ularga individual ravishda e'tibor berish zarur.

4. Sog'lom ijtimoiy muhit yaratish: Bolalar nutqining rivojlanishi uchun sog'lom va qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit zarur. Uyda va maktabda bolalarni qo'llab-quvvatlash, ularga nutqiy va ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatish muhimdir.

Nutq nuqsoni, bolalar rivojlanishining muhim jihatlaridan biri bo'lib, ijtimoiylashuv jarayonini sezilarli darajada ta'sir qiladi. Nutq nuqsonlari bilan yuzlashgan bolalar o'z fikrlarini boshqalarga aniq va to'g'ri ifoda eta olmaydilar, bu esa ularning ijtimoiy munosabatlari va guruhlariga qo'shilishi uchun jiddiy to'siqlar yaratadi. Shu bilan birga, nutq rivojlanishining sekinlashuvi yoki nuqsoni bolalar uchun o'zini ifoda etishda, muloqotda va boshqalar bilan ijtimoiy aloqalarni qurishda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada nutq nuqsoniga ega bolalarning ijtimoiylashuviga ta'sir qiluvchi omillar va ularning o'sish jarayonida qanday yondoshuvlar zarurligi haqida so'z yuritamiz.

Nutq nuqsonining turlari va ta'siri: Nutq nuqsoni turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Ular orasida afaziya (nutqni tushunish yoki ifodalash qiyinchiliklari), dislaliya (so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishdagi qiyinchiliklar), va boshqa muammolarni keltirib chiqaradigan holatlar mavjud. Bu nuqsonlar bolalarning nutqining aniq va tushunarli bo'lishini qiyinlashtiradi. Natijada, ular o'z fikrlarini boshqalarga etkazish yoki boshqa bolalar bilan o'yin o'ynashda, guruhdagi faoliyatlarga qatnashishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Nutq nuqsoniga ega bolalar, ko'pincha o'zlarini izolyatsiya qilingan yoki ijtimoiy jihatdan noqulay holatda his qilishadi. Bu esa ularning o'zini hurmat qilishiga, o'ziga ishonchiga va ijtimoiy ko'nikmalariga salbiy ta'sir qiladi.

Nutq nuqsoniga ega bolalarning ijtimoiylashuvi: Nutq nuqsoniga ega bolalarning ijtimoiylashuvi bir nechta omillarga bog'liq. Avvalo, ular o'z his-tuyg'ularini, fikrlarini aniq va samarali tarzda boshqalarga etkazishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu muammo o'z navbatida ijtimoiy o'zaro aloqalar va do'stliklarni rivojlantirishda muammolarni keltirib chiqaradi. Ijtimoiylashuvning eng asosiy bosqichlari — bu guruhlariga qo'shilish, boshqalar bilan o'yin o'ynash va birgalikda ishlashdir. Nutq muammolariga ega bolalar, bu bosqichlarda o'zlarini noqulay his qilishlari va ba'zan boshqa bolalar tomonidan chetlatilishi mumkin. Bu jarayon bolalarning o'zini tahlil qilishida va ijtimoiy qoidalar va normalarni tushunishda qiyinchiliklarga olib keladi.

Pedagogik yondoshuvlar va yechimlar: Nutq nuqsoniga ega bolalar uchun ijtimoiylashuv jarayonini yaxshilashda maxsus pedagogik yondoshuvlar talab etiladi. Quyidagi usullar orqali ularning ijtimoiylashuviga yordam berish mumkin:

Nutq terapiyasi: Nutq terapevtlari tomonidan amalga oshiriladigan davolash va mashg'ulotlar bolalarning nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu mashg'ulotlar orqali bolalar o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifoda etish usullarini o'rganadilar.

Jamoaviy faoliyatlar: Bolalar uchun o'yinlar, teatrlar, guruhli mashg'ulotlar orqali muloqot qilishga rag'batlantirish, ularning guruhlariga qo'shilishi va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga

yordam beradi. Bu faoliyatlar bolalarni birgalikda ishlashga, boshqalar bilan o'zaro aloqalar o'rnatishga va o'zini ifoda etishga o'rgatadi.

O'qituvchilarning qo'llab-quvvatlashi: O'qituvchilar va tarbiyachilar, nutq nuqsoniga ega bolalarni individual yondashuvlar bilan qo'llab-quvvatlashlari zarur. Bu o'z ichiga bolalarning ijtimoiy aloqalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashg'ulotlarni ham oladi. O'qituvchilar bolalarga yordam berish uchun sabr-toqatli bo'lishlari kerak va nutq nuqsonini sezgirlik bilan hal qilishlari lozim.

1. **Ijtimoiy muhitda o'rganish:** Nutq muammolariga ega bolalar uchun ijtimoiy o'rganish muhitlari yaratish muhimdir. Ular uchun qo'llab-quvvatlovchi va ijobiy muhitda o'rganish imkoniyatlari yaratilishi kerak. Bunday muhit, bolalarni ishtirok etishga va o'z fikrlarini bildirishga undaydi.

Xulosa. Nutq nuqsonlariga ega bolalarning ijtimoiylashuvi – bu muhim pedagogik va psixologik jarayon bo'lib, ularning sog'lom rivojlanishi, muloqot qobiliyatlari va ijtimoiy o'zaro aloqalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilishini talab qiladi. Nutq muammolari bolalarda turli omillar ta'sirida yuzaga keladi, jumladan genetik, tibbiy va ijtimoiy omillar. Nutqning rivojlanishidagi kamchiliklar bolalar uchun jiddiy ijtimoiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin, chunki ular o'z fikrlarini to'g'ri va aniq ifoda eta olmaydilar, bu esa ularning guruhlariga qo'shilishini va o'zini tahlil qilishini qiyinlashtiradi. Nutq nuqsonlarini bartaraf etish jarayonida logopedik terapiya, o'yin orqali o'qitish, ijtimoiy faoliyatlar va pedagogik qo'llab-quvvatlashning o'rni juda katta. Ushbu usullar bolalar nutqini rivojlantirishga yordam beradi, ularning ijtimoiylashuv jarayonini yaxshilaydi va ularni jamiyatga integratsiyalashishda qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, nutq nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit yaratish, ularning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Nutqni tuzatishdagi pedagogik va tibbiy yondashuvlar, bolalar uchun barqaror rivojlanish va muvaffaqiyatli ijtimoiylashuv jarayonlarini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Y. Ayupova. Logopediya .O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.-T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2019-yil
2. Islomova, O. (2021). Umumta'lim maktablari qoshidagi Logopediya shaxobchalari ishini takomillashtirish Bo'yicha pedagogik tavsiyalar. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (2). Извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2619>
3. Islomova, O. (2020). Umumiy tipdagi maktabgacha ta'lim Tashkilotida bolalar nutqini tuzatishda sifatli logopedik Xizmat. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (1).
4. Muminova L.R., Abidova N.Z va boshqalar. Maxsus psixologiya.-T.: O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, 2013.
5. Pulatova P.M. va boshqalar. Maxsus pedagogika. T.: Fan va texnologiyalari,